

Qendra për Arsim e Kosovës
Kosova Education Center

KEC

**PROJEKAT
ZA
IZRADU NACIONALNE STRATEGIJE ZA ZAŠTITU PRAVA DECE ZA
PERIOD 2006 – 2016
/DRAFT/**

PRIŠTINA, JANUAR 2005

**“ BUDUCNOST KOSOVA PRETSTAVLJA JEDNO
TAKMICENJE IZMEDJU : REALIZACIJE, ZAŠTITE I
JACANJA LJUDSKIH PRAVA I PRAVA DETETA NA
JEDNOJ STRANI I KATASTROFE NA DRUGOJ STRANI”**

SADRŽAJ:

1. OPŠTI OKVIR.....	4
2. METODOLOGIJA IZRADE.....	8
2.1. Ekspertiza stanja prava deteta.....	9
2.2. Priprema strategije.....	10
2.3. Izrada akcionih planova.....	10
2.4. Evaluacija stanja prava deteta.....	11
2.5. Komisije, tela i radne grupe.....	11

SADRŽAJ AKRONIMA:

ESD – Evrpska strategija za decu

MKPD- Megjunarodna konvencija za prava deteta

MPCPP- Megjunardodni pakt za civilna i polititička prava

MPESPCK- Megjunarodni pakt za ekonomska , socijalna i kulturna prava

NO – Nevladine organizacije

NSIS – Nacionalni savet za izradu strategije

NKEPD - Nacionalni komitet za evaluaciju prava deteta

RNPS – Regionalni nacionalni potsavet

PMKEPI – Preporuka megjunardone konferencije za eliminaciju pornografijue u internetu

SPOZRD _ Svetska deklaracija u korist opstanka, zaštite I razvoja dece

UDLJP – Univerzalna deklaracija za ljudska prava

1. OPŠTI OKVIR

- 1.1. Poštovanje, primena i garancija prava dece na Kosovu u skladu sa Međunarodnom Konvencijom za prava detata (u nastavku: MKPD); Evropskom strategijom za decu (ESD)¹; Univerzalnom deklaracijom o ljudskim pravima (UDLJP); Međunarodnim paktom za civilna i politička prava (MPCPP); Međunarodnim paktom za ekonomska, socijalna i kulturna prava (MPESKP); Svetskom deklaracijom za opstanak, zaštitu i razvoj dece (SDOZRD)²; Akcionim planom za primenu Deklaracije u korist opstanka, zaštite i razvoja dece; Preporukama međunarodne konferencije za eliminaciju pornografije u internetu (Beč,1999); Principima Evropske zajednice je prioritetan nacionalni interes Kosova i svih njenih građana, svih etničkih, rasnih, verskih, jezičkih zajednica.
- 1.2. Poštovanje, promocija i praktikovanje prava deteta treba da se osmisle Nacionalnom strategijom Kosova, koja treba da bude jasna, konzistentna koordinirana i orijentirana u pravcu razvoja **jednog društva – prijateljski usmerena prema deci**³... **“jedne bolje zaštite dece**⁴... i **“... koja će promovisati interese dece**⁵.
- 1.3. Nacionalna strategija dece Kosova(u nastavku:NSDK) treba da počiva na činjenici da su deca Kosova , kao i sva deca sveta:”...nevina, ranjiva i zavisna. Ona su radoznala, aktivna i puni nade. Njihovo vreme treba da je upotpunjeno radošću, mirom, igrom , učenjem i razvojem. Njihovu budućnost treba stvarati u harmoniji i saradnji, šireći horizonte i sticajući nova iskustva. Njihovi životi treba da sazrevaju⁶.
- 1.4. U procesu vaspitanja i obrazovanja za prava deteta, građanske i demokratske odgovornosti treba poći od pretpostavke da vaspitanje u mnogome može doprineti poboljšanju stanja prava deteta i demokratije na svim mestima i u sve države.
Postmoderno doba i procesi globalizacije primorali su zemlje, narode, države i razne kulture na saradnju. Daleke zemlje, tehnološkim razvojem postaju bliske. Razne kulture i kulturne vrednosti se isprepliću, uspostavljaju kontakte i susreću se. Ovo se isto dešava i sa modelima ponašanja. U ovom kulturnom diversitetu diferencira se i stvara nov jezik ili jezički kod, koji omogućava jednoznačno shvatanje kulturne raznovrsnosti. Ovaj zajednički jezik ili jezički kod je jezik ljudskih prava.
- 1.5. NSDK ne može se napisati, bez realnog poznavanja stanja i indikatora koji objektivno i slikovito prikazuju to stanje. I pored toga što ne postoji

---

¹ Preporuka 1286(1996) Doc. 8287 dt. 23 decembar 1998. Odgovor Saveta ministara, usvojen od starne Zamenika - ministara dana 15 decembra 1998.god

² Hyseni, H. I dr. (2004). Të drejtat e fëmijës. Manual për të drejtat e njeriut dhe të fëmijës, KEC, Prishtinë, ff.199 -2004

³ Preporuka 1286(1996). Doc.8287 od .23 decembra 1998 god. Odgovor Saveta Ministara, usvojen od strane Zamenika Ministara 15 decembra 1998.god

⁴ Hyseni H.i dr cit.d.203 -208

⁵ Cit. Preporuka st.3

⁶ Hyseni, H. cit. dello str.203

- jedna objektivna i slikovita ekspertiza stanja prava deteta na Kosovu, zasnovane na različitim istraživanjima bilo da su to teorijska ili empirijska, fundamentalna ili pragmatična, bilo da su metaanalitička, ipak postoji značajan broj indikatora koji sasvim pouzdano ukazuju da je stanje prava deteta na Kosovu nezadovoljavajuće i da ovo stanje ne predstavlja dovoljnu garanciju za normalan budući razvoj Kosova, jer:
- a. sistematska posmatranja, na jednoj strani, i neka istraživanja na drugoj strani bilo da su mala i empirijska ili fundamentalna, izeštaji i pisani tekstovi novina; izveštaji renomiranih međunarodnih vladinih i nevladinih organizacija; deca sa kojima se svaki dan susrećemo na ulici i koja prose, koja se bave sitnom trgovinom, koja izvode teške fizičke poslove štetne po fizički i zdravstveni razvoj; deca koja su napustila i sada napušta obrazovanje, odnosno obavezno obrazovanje su jasan indikator prilično teškog stanja dece Kosova, **koja je nakon rata poboljšano, ali je ono ipak na raskršću iz kojeg se može izaći samo sa jasnom, mobilnom, opšteprihvatljivom vizijom koja se može realizovati i koja je saglasna je sa interesima dece.**
  - b. Značajan broj dece (naročito ženskog pola) napušta obavezno obrazovanje ili se ne upisuje (deca roma, aškalija i egipčana – u nastavku RAE), takogde je jasan indikator da značajan broj dece ne uživa pravo na obrazovanje, čime se njima uskraćuje mogućnost za normalan razvoj na jednoj strani i na drugoj strani ova deca i u buduće će biti diskriminirani jer neće imati podjednakе šanse za za rad i aktivno učešću društvenom životu (nadamo se da je posve jasan i humanitarni i moralni aspekt problema na jednoj strani i negativni impakt za ukupni budući prosperitet Kosova).
  - c. Velik broj dece koji pate od poremećaja postraumatskog stresa, koji je posledica oružanog sukoba. Ova deca imaju potrebe za rehabilitacijom i posebnim tretmanom. Ovaj broj dece predstavlja sledeći važan indikator nezadovoljavajućeg stanja dece. Na ovo stanje ukazuje i rapidno povećan broj samoubistava mladih adolescenata).
  - d. Na Kosovu značajan broj dece ostao je bez roditelja te ne uživaju brigu sa ljubavlju (loving care). Ova vulnerabla deca, imaju preku potrebu za brigom sa ljubavlju, te i za većom pažnjom državnih organa i drugih institucija. Kosovo nema savetovališta i institucije koje će se zbrinjavati za ovu decu. Da li je ovakvo ponašanje moralno i humano i da li ovo stanje odgovara interesima građana Kosova te i sveukupnom razvoju Kosova ? Postavlja se pitanje šta će biti sa ovom decom kad odrastu (ako to dožive), jer naučna istraživanja su potvrdila jaku vezu između imunitarnog sistema i nervnog sistema sa uslovima života te brige s ljubavlju)
  - e. Na Kosovu je veliki procenat dece koji žive u siromaštvu (16 % žive u ekstremnom siromaštvu dok oko 40 % procenata živi u siromaštvu). Ovako veliki procenat siromaštva, na jednoj strani onemogućava normalan psihički i fizički razvoj dece, dok na drugoj strani ova deca su diskriminirana i društvo ne doživljavaju ka prijateljsko, te iz ovog razloga njihove perspektivne linije su zamagljene i nesigurne, što za posledicu imaju gubljenje zdravstvenog imuniteta i sa mogućnostima razvoja raznih

modela asocijalnog ponašanja koje se posledica nesigurnosti, neobjektivne slike o sebi itd.

- f. Jedan značajan broj dece je u sukob sa postojećim važećim zakonima. Treba sagledati položaj ove dece i etiologiju ovakvog ponašanja. Treba analizirati rad na njihovoj rehabilitaciji i resocijalizaciji, nakon njihove reedukacije. Istovremeno treba preispitati proces njihove reedukacije, kao bi proces edukacije bio uspešniji.
- g. Nesigurnost, ograničena sloboda kretanja(u ovom slučaju i dece) ometa stvaranje mostova razumevanja, onemogućava integraciju i socijalnu koheziju, ne stvara prostor za multi i megjukulturno vaspitanje i obrazovanje, za promociju ireničkog karaktera vaspitanja i obrazovanja; naprotiv stvara osnovu sa mržnju, nesigurnost, anksiozna i napeta stanja, itd. Sasvim je sigurno da treba iznaći mere za preinačenje ovog fragilnog, nesigurnog stanja diskrepantnog sa demakratskom karakterom društva koje nameravamo da stvaramo.
- h. Položaj RAE, iz sijaset razloga je nezadovoljavajući, za Kosove iz više aspekata štetan i neopravdan i neprihvaljiv. Jedan deo RAE živi u neljudskim i za život štetnim uslovima(kampovima, Zvečan, Plemetin, Dubrava itd).
Ovakvo stanje RAE, nije humano, i u sukob je izraženom željom građana Kosova, nezavisno od nacionalne, jezičke, verske i ma koje druge pripadnosti. Ovo pitanje, osim što je humano i moralno pitanje, ono je i preduslov za normalna razvoj Kosova i integraciju u Evropskoj uniji
- i. Sadašnji sistem obrazovanja Kosova (i pored preduzetih inicijativa za promene) nije na onom nivou da omogućava maksimalan fizički i psihički razvoj i da opskrbljuje učenike humanim vrednostima. Ono nije otelotvoreno megjukulturnim i interkulturnim elementima, ne osposobljava učenike da uče tokom celog života, ne formira osnovne životne veštine, nema razvojnu viziju, nije adaptibilan društvenim promenama; nema pogodnu rukovodeću infrastrukturu, nema dovoljnu osetljivost da postiče pozitivne društvene promene, ne postoji nacionalni konsensus ni zacrtatana strategija za promene. NSPD posve jasno treba zacrtati i definisati ulogu obrazovanja i realizaciji prava deteta, na jednoj strani i na drugoj strani sistem obrazovanja treba koncipirati tako da ono bude dobar za svu decu Kosova, bez obzira na nacionalnu, versku, jezičku, i ma koju drugu pripadnost. Nacionalnom strategijom treba obezbediti mehanizme za garanciju kvalitete vaspitanja i obrazovanje
- j. Postojeća zakonska infrastruktura, pored pozitivnih pomaka⁷ je neadekvatna i neadaptibilna za primenu i puno poštivanje ljudskih prava prava deteta, na jednoj strani, i na drugoj strani nedostaje jedan broj zakona koji je neophodan za uspešnu promociju ljudskih prava i prava deteta. Takogje, jedan deo zakonskih akata se ne sprovodi čime se krše prava

---

⁷ Usvojeni su nek bazični zakoni o ljudskim pravima(ravopravnost polova, porodici, predupergivanje diskriminacije, u proceduri je Zakon o pravima deteta) kao i neka druga ustavna i zakonska rešenja

deteta, npr. član o besplatnosti udžbenika. Strategijom treba obezbediti mehanizme kojima će se omogućiti efikasna primena zakona kojima se štite ljudska prava i prava deteta, kojima se poštuju, promovišu ljudska prava uopšte i prava deteta posebno .

k. Nedostatak zakona i zakonske regulative, nedsledna primena, nizak nivo demokratije , druge nedopostive aktivnosti kao što su mito, korupcija, nepotizam, politizacija, zlupotreba tendera, netransparentnost, stvorili su nepovoljan milje za primenu i zaštitu ljudskih prava i prava deteta, jer ovakav milje u kojem je kriminalitet u porastu stvara osnovu za rast nasilja, izaziva nesigurnost, raslojavanje stanovništva na siromašne i bogate, negativno se odražava na socijalnu i zdravstvenu sigurnost dece, podstiče eroziju morala, te i diskreditaciju etosa javnih institucija, čineći ih nekredibilnim i nepoverljivim.

U ovom kontekstu stvaraju se uslovi za neravnopravnost, teško se pogagja pravednost i budućnost gragjana Kosova.

Strategijom treba iznaći rešenja za predupregjenje devijantnih ponašanja koja pogagjaju moral, ravnopravnost, slobudu gragjana, pravdu i karakter pravne i demokratske države.

I. Kosovo nema Nacionalni program za edukaciju ljudska prava i prava deteta. Iz ovog razloga senzitivnost za ljudska prava i prava deteta nije na željenom nivou, barem nije na onom nivo sa kojeg on može vrsiti pritisak “ na javno mnjenje i na organe vlasti. Rezultat ove “ neosećajnosti” je naša akomodacija i nedovoljna briga za decu koja prose, sa kojima se svaki dan susrećemo na ulici ; sa decom čak i predškolske dobi koja obavljaju fizičke poslove štetne po zdravlje i razvoj dece; sa decom romske nacionalnosti koja su zbog teških životnih uslova u Zvečanu , te i drugim kampovima (Plemetinu itd) koja već pate posledice uslova u kojima žive

Nedovoljno smo saosećajni sa decom koja napuštaju obavezno obrazovanje, sa decom koja su objekat nasilja i drugih neprimerenih pedagoških mera. Patrijahalno vaspitanje, istorijsko naslegje omogućuje održanju recidiva ka što su: diskriminacija, predrasude, stereotipi, ksenofobija, te i druge animozitete.

II. Medijumi na Kosovu, uglavnom, i pored nepobitnog napretka ostvarenog nakon rata na Kosovu , njihova delatnost se ne ostvaruje u skladu sa sa Megjunarodnom konvencijom . Objavljeni radovi su mahom informativnog karaktera bez dovoljnog uticaja na javno mnjenje, nisu zasnovani na istraživanju i sofisticiranima analizama, oni su mahom bez etiološkog fundusa. Novinari nisu osposobljeni i trenirani za prećenje, istraživanje i analizu sporovogjenja filozofije ljudskih prava i prava deteta. Iz ovog razloga se ne retko dešava da se napisima i člancima krše prava deteta i to zbog neprofesionalnosti, egocentričnih stavova, predrasuda i stereotipa.

Nacionalnom strategijom treba predivdeti rešenja za mobilizaciju sredstava javnog mnjenja za propagiranje , zaštitu i promociju ljudskih prava i prava deteta.

m. Nevladine organizacije, kako one lokalne, tako i međunarodne, i pored značajnog doprinosa u promociji ljudskih prava i prava deteta na Kosovu, one nisu uspele iskoristiti sve pogodnosti koje su im bile pri ruci (formalnog šematskog pristupa, te i stvaranja mogućnosti za obezbeđivanje radnog mesta) za promociju ljudskih prava i prava deteta. Sasvim je sigurno da javnost u radu NO, profesionalnost, saradnja, bazična osposobljavanja i edukacija kadrova NO mora se podići na veći nivo. Podrška i osposobljavanja se moraju unaprediti. Mnogim NO nedostaju neophodna oprema za osposobljavanje, profesionalizam i programi edukacije za ljudska prava i prava deteta. Strategijom treba predivdeti rešenja kojima će se obezbediti koordinacija, javnost izveštavanje i veća javnost NO. Pokušaji da se NO stave pod kontrolu vlasti imaće negativan uticaj za razvoj demokracije i promociju ljudskih prava i prava detata.

n. Zakonodavni, izvršni organi i sudski organi nisu obuhvaćeni u dovoljno meri procesom osposobljavanja za efiksanu, zaštitu, poštovanje i promociju ljudskih prava i prava deteta. Ovi naročito važi za delegate skupština, pravnike, advokate, sudije, inspektore, socijalne radnike, inspektore, i drugo administrativno osoblje.

1. Okruženje oko Kosova, isto tako nije povoljno, zbog toga što :” Antisemitizam maršira ponovo po Balkanu,...⁸ ; nedovoljna kontrola graničnih prelaza omogućuje da Kosovo postane mestom za tranzit droge i drugih narkotika, belog roblja, itd. U cilju prevencije neophodno je da se uspostavi funkcionalna saradnja zemlja regiona i da se pozitivna iskustva prenose sa jednog mesta na drugo.

2. METODOLOGIJA IZRADA STRATEGIJE

Izrada Strategije je veoma složen i komplikovan proces. Iz ovog razloga nužno se nameće **sistemski pristup, tj,** svestrani, sveobuhvatni, multi i međjudisciplinarni pristup. Ovakav pristup proizilazi iz filozofskih, socioloških, psiholoških, pedagoških, ekonomskih, pravnih, političkih i drugih osnova ljudskih prava i prava deteta.

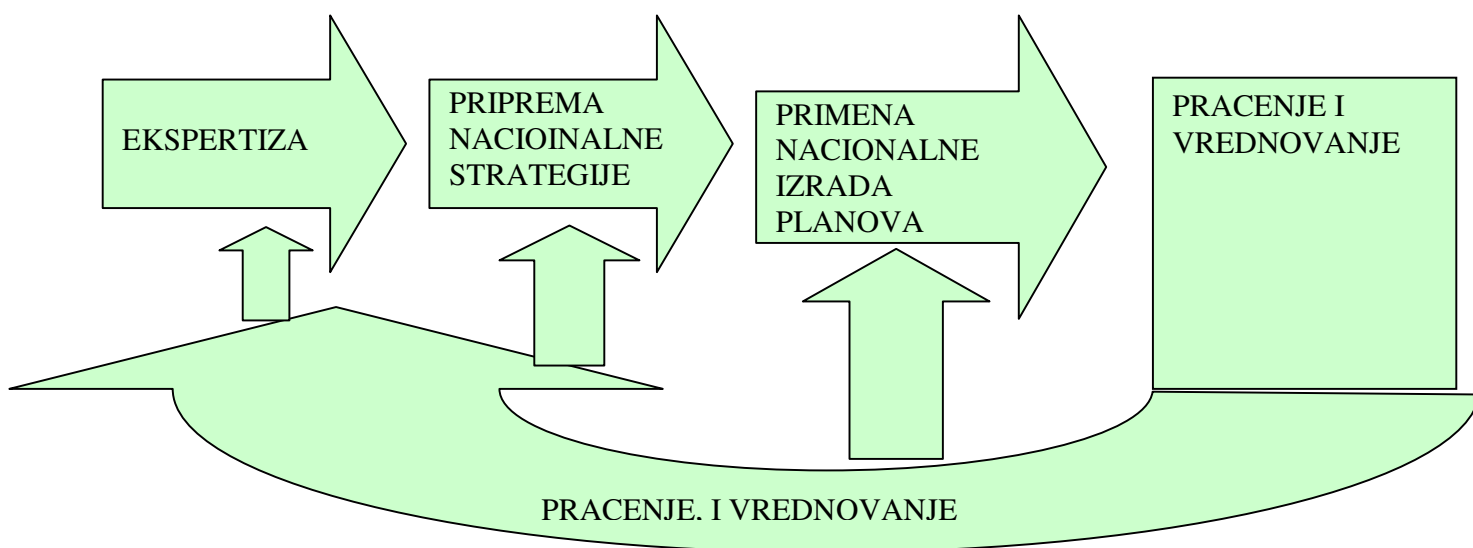
Radi pojednostavljenja i simplifikacije složenog procesa, neophodna je operacionalizacija čitavog procesa po različitim osnovama.

Sa aspekta vremena izrade nameću se četiri glavne etape:

1. Ekspertiza stanja ljudskih prava i prava deteta na Kosovu
2. Priprema nacionalne strategije za zaštitu i promociju ljudskih prava i prava deteta
3. Primena nacionalne strategije (primena akcionih planova) sa mogućnošću pilotiranja pojedinih aspekta
4. Monitoring i vrednovanje ljudskih i prava i prava detata i izveštavnje o stanju prava deteta.

---

⁸ Vidi: Oseku, Š: Antisemitizmi maršon përsëri në Ballkan(“Antisemitizam ponovi maršira po Ballkanu”) KD, dt.

Sk. 1. Proces izrade, primene, praćenja i vrednovanja nacionalne strategije za prava deteta

2.1. Ekspertiza stanja prava deteta na Kosovu

Ekspertiza obuhvata:

- 2.1.1. Geografski, ekonomski, istorijski, politički aspekt
- 2.1.2. Pregled objavljenih radova o stanju ljudskih prava i prava deteta na Kosovu (period 1999-2005)
- 2.1.3. Pregled institucija koja se bave ljudskim pravima i pravima deteta
  - 2.1.3.1. Mreža socijalnih centara
  - 2.1.3.2. Mreža institucija za zbrinjavanje, socijalnu i zdravstvenu zaštitu dece
  - 2.1.3.3. Mreža NO koja se bave zaštitom i unpragijvanjem prava deteta
- 2.1.4. Pregled zakona usvojenih od strane Skupštine Kosova vezani za ljudska prava i prava deteta (analiza primene, organizacija rasprave)
  - 2.1.4.1. Ljudska prava i prava deteta u Ustavnom okviru Kosova
  - 2.1.4.2. Prava deteta u zakonskim u podzakonaskim aktima predškolskog, osnovnoškolskog, nižeg i višeg srenjeg obrazovanja(bazični zakoni, nastavni planovi I programi, adminstrativnim odlukama itd)
  - 2.1.4.3. Ljudska prava i prava deteta u planovima i programima iniverzitetskih studija
  - 2.1.4.4. Ljudska pravava i prava deteta u planovima i programima verskih škola
  - 2.1.4.5. Ljudska prava, prava deteta i Standardi za Kosovo
- 2.1.5. Stanje političkih prava
- 2.1.6. Stanje civilnih prava
- 2.1.7. Stanje ekonomskih prava
- 2.1.8. Stanje socijalnih prava
- 2.1.9. Stanje kulturnih prava
- 2.1.10. Stanje životne sredine i izdržljivog razvoja

2.2. Priprema strategije

Izrada Strategija za decu Kosova treba da bude rezultat jedne sveukupne i veoma široke angažovanosti što većeg broja segmenata društva uključujući decu; roditelje; nastavno vaspitno osoblje; administrativna, pravna i zdravstvena lica; eksperte za ljudska prava i prava deteta; trenere, savetnike, voluntere za ljudska prava prava i prava deteta; vladine i nevladine organe i organizacije; predstavnike verskih, etničkih, jezičkih zajednica itd. Na ovaj način ljudska prava i prava deteta će se od svih članova društva doživljavati kao nešto svoje, tj, poprimiće svojinski karakter. Iz ovog razloga formiraće se radne grupe po nivoima i sektorima.

Strategija neminovno će biti proizvod širokog koncenzusa, jer jedino na ovaj način strategija će sići sa papira u svakodnevni život svakog deteta Kosova bez obzira na nacionalnu, versku, jezičku i bilo koju pripadnost.

Polaznu osnovu strategije čine međunarodni standardi, regionalni standard – Evropske Unije, Standardi za Kosovo itd.

Nakon izrade strategije ona će se razmatrati na jednoj međunarodnoj konferenciji za koja će se održati septembra 2006 godine.

Nakon ove Konferencije Strategiju u vidu dokumenta Vlade Kosova treba da usvoji Skupština Kosova.

2.3.Priprema Akcionih planova - integralni deo konkretne implementacije strategije

Akциони planovi treba da obezbede aktivno:..učesće, promociju i zaštitu prava deteta”

Specifični ciljevi akcionih planova su:

- ✚ nadzor nad onim šta se radi sa decom i sredinom u kojoj ona žive
- ✚ pregled mogućih adekvatnih strategija saradnje između javnih službi i privatnog sektora u vezi sa pitanjima koja se tiču prava deteta
- ✚ definiranje okvira jednog “prijateljskog “ ozračja za decu, tj. definiranje okvira jednog društva koje će biti u stanju da ispuni svoje obaveze prema deci na pozitivan jasan, i u kojoj demokratske snage će moći da na adekvatan i konkretan način da zaštite decu od svih vrsta eksploatacije.

Tri glavna stožera na koje treba usmeriti aktivnosti planova su:

- ✚ deca i sredina
- ✚ deca i zbrinjavanje za njih u toku dana
- ✚ adekvatni sistem socijalne podrške za decu, odnosno za decu koja su bila objektom nasila, zloupotrebe i eksploatacije

Akциони planovi treba da budu usmereni i na sledeće komponente:

- ✚ Kontrolu situacije dece beskućnika
- ✚ Obezbeđivanje novog pristupa prema deci obuhvaćeni mladalačkom delikvencijom
- ✚ Jasno preciziranje položaja porodice u društvu
- ✚ Definiranje politika javnog zdravlja vezano za decu
- ✚ Prevencija i rano lečenje alkoholizma
- ✚ Energična i sistematska borba protiv komercijalne seksualne eksploatacije dece, podrazumevajući i internet
- ✚ Edukacija i briga za edukacijom
- ✚ Mere za zaštitu dece od nasilja i zloupotreba
- ✚ Stanje dece koja žive u institucijama za zbrinjavanje
- ✚ Socijalne posledice analfabetizma dece koja žive van porodičnog ambijenta

- ✚ Deca u posebnim okolnostima (socijalna izolacija, emigranti, deca posebnim potrebama)
- ✚ Trgovina decom
- ✚ Neravnopravnost polova⁹
- ✚ Megju i inter kulturalno vaspitatanje
- ✚ Podrška i zaštita asocijalne Dece
- ✚ Zakon o porodici, posebno: kontakti sa porodicom, zakonski status dece vezan za poreklo, očinstvo, deca odvojena od porodice, pitanje njihovog ujedinjenja, perspektiva dece sa posebnim potrebama)

2.4 . Vrednovanje

U cilju vrednovanja i implementacije strategije formiraće se Nacionalni Komitet (ili Savet) za evaluaciju stanja detetata na Kosovu.. Komitete – savet će biti sastavljen od strane 10 eksperata. On će se u toku godine sastati najmanje 3 puta. Svaki sastanak će imati INICIALNE AKTIVNOSTI:

PRESS KONFERENCIJU- KONFERENCIJU ZA NOVINARE
SEMINARE

OBJAVLJENE MATERIALE NA INTERNETU

Savet /Komitet će izveštavati o stanju prava deteta.

Projekti, izveštaji, paketi ospobljavanja prezentovaće se na “Sajmu ideja “ ili na “ Trgu delovanja”. Angazhovane agencije za implementaciju programa I eksperti glavnih radnih grupa imaće mogućnost da prezentiraju projekte, odgovore na pitanja, pružaju savete i prodiskutuju o načinima delovanja.

Produkti- rezultati aut puti jednog programa (zbir planova delovanja) svaka oblasti biće:

- ✚ **primeri dobre prakse**
- ✚ **paketa osposobljavanja**
- ✚ **tehnički saveti**
- ✚ **prenos informacija i načina rada**
- ✚ **razvoj zajedničkih politika**
- ✚ **podsticaj za buduće delovanje**

2.5. Komisije , tela i radne grupe

Satabilnost, postojanost realna i dugotrajna efikasnost primene standarada u neposrednoj je vezi uslovljena je stepenom zaštite, promocije i jačanja prava deteta¹⁰.

- ✚ **Iz ovog razloga smo ubegjeni da izrada strategije za prava deteta treba da bude spozorisana od strane Predsednika vlade Kosova, i da se kao dokument dostavi na usvajanje Skupštini Kosova.**

U cilju realne ekspertize , kreativne artikulacije zaštite prava detetata formirae se ekspertseke komisije, radna tela i grupe ekseperata i aktivista počevši od centralnog nivoa pa do opštinskog nivoa.

Na centralnom nivao formiraće se : Nacionalni savet za Parava deteta. Nacionalni savete formiraće sedam regionalna nacionalna podstaveta i sledeće grupe ekspereta:

- ✚ Grupa za zakondodavsvo

⁹ Pojmovi pojamljeni iz Evropske strategije za decu, cit. mat.

¹⁰ Ukoliko se ovo usvoji biće konkretan veoma važan podsticaj realizaciji standarda i jedne ukupne prijateljeske relaksirane, prilagodljive i od svih delova stanovništva prihvatljive koncenzusom stvorene politički stabilne društvene klime.

- ✚ Grupa za politika prava
- ✚ Grupa za civilna prava
- ✚ Grupa za ekonomska prava
- ✚ Grupa za socijalna prava
- ✚ Grupa za kultuturna prava
- ✚ Grupa za životnu sredinu i izdržljivi razvoj

Ovo grupe formiraće podrgrupe na nivou optina. Ovakav metodološki okvir obezbediće sveobuhvatnost(Vidi: ORGANIGRAM 1.) .

**NACIONALNI SAVET ZA IZRADU STRETEGIJE FORMIRACE SE OD
PREDSTAVNIKA SVI NACIONALNIH , JEZIČKIH I VERSKIH ZAJEDNICA I
SLEDECIH INSTITUCIJA**

1. Pretstavnik kabineta Predsedinka Vlade Kosova
2. Pretstavnik UNMIKA
3. Pretstavnik MONT-a
4. Pretstavnik Ministarstva za rada i socijalna pitanja
5. Pretstavnik Ministarstva zdravlja
6. Pretstavnik Ministarstva Zaštite sredine
7. Pretstavnik Ministarstva za povratka seljenika
8. Pretstavnik , Kulture, sporta
9. Pretstavnik grupe za standarde
10. Pretstavnik UNICEF-a
11. Pretstavnik UND
12. Pretstavnik KEC-a
13. Pretstavnik Save the Children
14. Pretstavnik Saveta za Ljudska prava
15. Pretstavnik Islamske zajednice
16. Pretstavnik Katoličke zajednice
17. Pretstavnik Pravoslavne vere
18. Pretstavnik etničke zajednice srba
19. Pretstavnik etničke zajednice bosanaca
20. Pretstavnik etničke zajednice turaka
21. Pretstavnik etničke zajednice RAE
22. OMBUDS PERSONA
23. Pretstavnik PSK

Regionalni saveti

1. Pretstavnici administrativnih biroa
2. Pretstavnici Opštinskih direktorata za obrazovanje
3. Pretstavnici Trenera za prava deteta
4. Pretstavnici direktorata za kulturu, omladinu i sport
5. Pretstavnici roditelja
6. Pretstavnici PSK
7. Pretstavnici verskih zajednica (3)
8. Pretstavnici etničkih zajednica (5
9. Pretstavnici nevladinih organizacija
10. Centri za socijalni rad

Opštinski saveti za prava deteta

1. Pretstavnik kabineta predsednika opština
2. Direktor opštinskog direktorata za obrazovanje
3. Pretstavnik direktorata za zdravlje
4. Pretstavnik direktorata za ekonomski razvoj
5. Pretstavnik direktorata za kulturu, omladinu i sport
6. Pretstavnik direktora predškolskih , osnovnih i srednjih škola
7. Pretstavnik verskih zajednica

8. Pretstavnik etničkih zajednica
9. Pretstavnik centara za socijalni rad
10. Pretstavnici roditelja
11. Pretstavnici savetnika za ljudska prava
12. Pretstavnici Nevladinih organizacija

IZVORI I LITERATURA

- Agi, M.(1979) Rene Cassin fantassin des Droits de l'Homme. Paris
- Amnesty International(2000).: Manual për fillimin e edukimit të të drejtave të njeriut. Qendra Shqiptare për të Drejtat e Njeriut
- Annan, K(1999):” Two concepts of sovereignty”, The Economist, 18 September 1999
- Asquit, S.,Juvenile Justice and Juvenile Delinquency in Central and Eastern Europe – A Review – Centre for the Child and Society. University of Glasgow.<http://eurochild.gl.ac.uk>
- Beetham, D.(1999), Democracy and human rights, Polity Press
- Bell,G.H.(1994) (ed) Educating European Citizens
- Best, F(1990) The Sciences, Ethics, Human Rights and Education. Donau- schingen seminar No 48. Strasbourg: Council of Europe.(DECS/EGT(90)23)
- Birzea,C.(2000) Education for Democratic citizenship:A lifelong learning perspective, Council for Cultural Co – operation, Strasbourg
- Boyle, A.,Anderson, M.R.(1996): Human rights approaches to environmental protection: An overview, Clarendon Press, Oxford
- Brennan, J & McGeevor, P.(1990) Ethnic Minorities and the Graduated Labor Market. London. Commission for Racial Equality.
- Choices for the poor, UN Development Programme, New York, 2001
- Connel, R.W, Gender dhe power, Stanford University Press
- Council of Europe(1998) European strategy for Children. Recommendation 1286(1996) doc.8287
- Council of Europea (1994).Final report of the study group on the street children, Strasbourg.
- Council of Europe;Education for Democratic Citizenship, www.coe.int/T/E
- Council of Europe(1992) The Human Rights Album.Strasbourg
- Cowell,K.& Howe, R.B(1995) Variations in support for children's rights among Canadian youth, International Journal of Children's Rights, 3.2.pp 189 -96
- Crick, B.(2000)., Essays on citizenship, Continuum
- Declaration on the Rights of Peoples to Peace, A/RES/39/II,UN General Assembly, 1984
- Deçiji rad na Kosovu. Studija o deci radnicima, UNICEF, 2004
- Ecuria e rasteve të ndarjes së prindërve dhe besimit të fëmijëve në periudhën 2000 - 2004(2005).Shoqata e Juristëve” Norma”. USAID , OFDI
- European Initiative for Democracy and Human Rights. Guidelines for grant applicants responding to the call for Proposals for 2004. Combating Racism & Xenophobia & Promoting the rights of Minorities, Europeaid/ 120883/C/g.
- Fiekkoy, M., A voice for Children – Speaking as their Ombudsman(1991), UNICEF
- Fëmijët që punojnë në rrugë në Shqipëri. Vlerësimi I shpejt në qytetet :tiranë, Shkodër Vlorë (2002)

Freeman, M.(1988) Taking children's rights seriously, Children and Society, 4,pp. 299-319

Fullan, M.(2002) Forcat e ndryshimit. Depërtim në thellësitë e reformës arsimore, SOROS, Fondacioni i Kosovës për Shoqëri të Hapur

Gardner, H(2003) Mendja e pashkolluar, Instituti I Studimeve Pedagogjike, Tiranë

Gardner, H (2003) Mendja e disiplinuar, Instituti I Studimeve Pedagogjike, Tiranë

Georgeescu, D(1994) Strategies for Interculturally – Oriented Civics Teaching at Primary and Secondary Level:report of the experimental phase. Strasbourg:Council of Europe.(DECS/SE/DHRM(94)11)

Government strategy concerning the protection of the child in difficulty (2001-2004). <http://www.roembus.org/english/communities/copii/strategie-copii.htm>

Hall, J.(ed)(1971) Children's Rights: Towards the Liberation of the Child.London.

Heater,D.(1984) Human Rights Education in Schools:concepts, attitude and skills. Strasbourg:Council of Europe.

Hyseni, H. e tj.(2004); Të drejtat e fëmijës. Manual për të drejtat e njeriut dhe të fëmijës. KEC, Prishtinë

Human Rights Education Newsletter, No.29. Centre for Global Education, University of York, UK 2001

Human Development Report, 2000. United Nations Development Programme, Oxford University Press, USA, 2000

ILO Convention 182(1999), Ad Geneva

R190 Worst Form of Child Labour Recommendation(1999)

Leary,V.(1998)" Globalization and Human Rights", Human Rights, New Dimensions and Challenges, UNESCO, Paris

Lodgaard, S,(2000) "Human security:concepts and operationalization", Norwegian Institute of International Affairs, unpublished

Mato, E. etj.(2003); Edukimi ndërkulturor dhe i të drejtave të njeriut në shkollë. "Një botë për t'u zbuluar". Manual trajnimi për mësuesit e shkollës e tetëvjeçare, UNESCO, ISP, Tiranë

Mertus, J,Flowers,N.Dutt,M,(1999): Local action, global change, UNIFEM and the Center for Women's Global Leadership

Kennedy, K(1997);Citizenship education and modern state, Falmer Press

Learning to live together: Good practices in Schools,UNESCO, IBE, GTZ... Selections from IBE's RelatED Databank

Manual for Rapid Assessment(2003). Trafficking in Children for Labour and Sexual Exploitation in the Balkans and Ukraine, IPEC

Miller, B.(2002), Unë mund të mësoj. Udhëzues për mësues.. Paaftësia në mësim dhe mungesa e vëmendjes, QPEA, Ferizaj

Miller, B.(2004) Komunikimi me fëmijë. Doracak për prindër dhe arsimtarë, QPEA

Miller, B.:(2003); Si të krijohet kontakti i sukseshëm me nxënësit. Doracak për arsimtarë, QPEA

Miller, B.(2004); Komunikimi me fëmijë. Doracak për prindër dhe arsimtarë, QPEA

Molteno, M.(2003) Të fillosh i ri. Parimet dhe praktika në zhvillimin e fëmijërisë së hershme. Save the Children UK. Prishtinë. Përkthim në shqip. Mat. i shumëzuar.

Muka , P. etj.(2003); Edukimi ndërkulturor dhe i të drejtave të njeriut në shkollë. Manual për trajnerët. UNESCO, ISP, Tiranë.

Nacional Strategy for Children (5 year plann(2001). Republic of Albania. National Committee on Women and Family

Nevenka L. etj(2003) Odgoj i obrazovanje za ljudska prava I demokraciju. Seminar za predsjednike (tajnike) županskih koordinacija za ljudska prava. Provedba nacionalnog programa odgoja i obrazovanja za ljudska prava. [http://www.ljudskaprava-vladarh.hr/Seminar- Jelacic.htm](http://www.ljudskaprava-vladarh.hr/Seminar-Jelacic.htm)

Oliver, D& Heater, D.,(1994)The foundations of citizenship, Harvester Wheatsheaf

Osler, A.& Starkey, H(1996): Teacher Education and Human Rights,London

Our creative diversity, report of the World Commission on Culture and Development, UNESCO, 1995

Ramber(2001): I.Violence against young women in Europe, seminar report,Council of Europe

Rapid Assesment of Trafficking in Children for Labur and Sexual Exploitation in Albania(2003). PIEC

Pakicat dhe mbrojtja e të drejtave të tyre në Shqipëri(konventa,legjislacion, raporte dhe materiale shpjeguese, mbi pakicat kombëtare). Qendra Shqiptare për të Drejtat e Njeriut Report 2000, Amnesty International Publication, UK, 2000

Petiti, L, Meyer - Bisch, P,," Human rights and extreme poverty, 7-10 February 2001

Rotschild, E,' Human security", DAEDALUS, the Journal of the American Academy of Arts and Sciences, Vol.124.No3. Summer 1995

Setting up a European Ombudsman for Children doc. 8552 Council of Europe Parliamentary Assembly, 1999

Studimi i statusit mikronutritiv në Kosovë, UNICEF, IPVK, Ministria e Shëndetësisë, Instituti Kombëtar hulumtues për nutricion dhe ushqim- Itali, 2002

Tyler, J, Berry, A (2001): Time to abolish war, a youth agenda for peace and justice, Hague Appell for Peace, European Youth Foubdation, 2001

Të drejtat e fëmijëve në shtëpitë e nxënësve kosovarë(2004). Qendra për Arsim e Kosovës – KEC, Prishtinë

Wall ,H.(?) Të drejtat e njeriut. Për mësuesit e shkollës tetëvjeçare, Qendra Shqiptare e dokumentacionit për të Drejtat e Njeriut, Tiranë

The Global Movement for Children, www.gmfc.org.

The State of the World's Children (2000), doc.8552, UNICEF

"Trafficking in women, a comprehensive European strategy". informacion sheets, European Commision

Situation analysis of children and women in Kosoovo (2004) UNICEF

Standardet për Kosovën,(2003): mat. i shumëzuar, Prishtinë

Standardi za Kosovo(2003),umnoženi material, Prishtinë

Symonides, J., Sport in service of human rights, Worlld Conference on Education and Sports for Culture of Peace, Unesco, Paris, 1999

Spiliolpoulou, S.(1998); Arsimi për të Drejtat e Njeriut. Të arriturat dhe Sfidat. Instituti për të Drejtate Njeriut.Universiteti I Abo Akadenisë në Bashkëpunim me Komisionin Kombëtarë Finlandez për UNESCO-n dhe UNESCO. Përkthim në shqip; Projekti Finlandez për të Drejtat e Njeriut, Prishtinë, Kosovë

"Young people in changing societies", Regional Monitoring Reports,No 7, Florence:unicef Innocentii Research Center, 2000

UN Commission on Human Rights , Resolution on the Promotion of the peoples to Peace, 25 April 2001

Willams, S. et all(1994):The Oxfam gender training manual, Oxfam Publication
World Communication and Information Report, UNESCO publishing , 1999

Web site:

Antisemitism and Xenophobia Today, www.axt.org.uk

The Anti- Defamation Leagues, www.adl.org

The European Commission against Racism and Intolerance of the Council of Europe
www.ecri.coe.int

La Ligue Internationale contre le Racisme et l' Antisemitisme (LICRA), France,
www.licra.com

SOS Racisme(France), www.sos-racisme.org

UNITED for Intercultural Action –the European Network against nationalism,racism,
fascism and support of migrants and refugees, www.xs4all.nl/~united

The European network against racism, www.enar-eu.org/

The European Monitoring Centre on Racism and Xenophobia(EUMC), www.eumc.eu.int
Minorities of Europe, www.moe-online.com

Young Women from Minorities, www.wfmonline.org

The European Roma Rights Centre, www.errc.org

The International Romani Union, www.romaniunion.org

Buliding Brgdes foe Learning, Youth Forum, Brussels, 1999.Education for All – conry
reports, 2000., <http://www2.unesco.org>

World Education Report, www.unseco.org.

Human Development Report 1994, UN Development Programme, www.undp.org.

Human Development Report 1999/2001.Un Development Programme, www.undp.org

BosellmannK., Human rights and the environment:redefining fundamental principles,
www.arbid.unimelb.edu.au

Caring for Earth,The World Conservation Union Programme, Vorlld Wide Fund for
Natyre, www.ciesin.org/IC/iucn.

The Conuncile of Europe environment programme, www.natyre.coe.int.

The 1994 draft Declaration of Principle on Human rights Environment
www.umn.edu/humanrts/instree/1994-dec.htm

The Earth Charter initiative, www.earthcharer.org

Worldwatch, www.worldwatch.org

OECD –DAC Gender, www.oecd.org/dac/gender

UNESCO, www.unesco.org/gender

UN Statistics Division Gender Statistics, www.un.org/depts/unsd/gender

UNIFEM, www.undp.org/unifem

Women Watch, www.un.org/womenwatch

EWL, www.womenlobby.org

Women Against Violence Europe, www.wave-network.org

Menn Against Viloence Against Women, <http://menagainstvioence.tripod.com>

Young Women from Minorities, www.wfmonline.org

UN, Worrlld Bank, ILO Policy, A global alliance for youth employment:
recommendations of the High Level panel of the UN Secretary – General's Youth

Employment Network, www.un.org/esa/socdev/youthemployment/index.html.
 The World Health Report; World Health Organization, www.who.int/whr/
www.humansecuritynetwork.org
 Charter of the UN, www.un.org/peace
 The Canadian Department for Foreign Affairs and International Trade (DFAIT),
www.dfait-maeci.gc.ca/foreignp/humansecurity
www.humanrights.coe.int/media
 Voices of youth explore children and war, www.unicef.org/voy/meeting/war-exp2.html
 The World Jewish Congress, www.wjc.org.il
 The International Lesbian and Gay Association, www.ilga.org
 The Institute for Lesbian and Gay Strategic Studies, www.iglss.org
 “Facts on sexual orientation and sexual prejudice”,
<http://psychology.ucdavis.edu/rainbow>
 The International Lesbian and Gay Youth Organization, www.iglyo.org
 International Institute for Democracy, www.iidemocracy.coe.int/
 Inter – parliamentary Union, www.ipu.org/
 Politeia Network for Citizenship and Democracy in Europe, www.politeia.net
 Union Romany(Spain), www.unionromani.org.
 Patrin Web Journal, www.geocities.com/Paris/5121/patrin.htm
 The World Institute on Disability, www.wid.org
 The United Nations High Commissioner for Refugees: www.unhcr.org
 The portal for the promotion and protection of the rights of migrants, www.december18.net.
 Association des Traailleur Magrebins en France, www.atmf.org
 SOLIDAR, www.solidar.org
 The European Council on Refugees and Exiles, www.ecre.org
 The United Religions Initiative, www.uri.org
 Baha’I Faith, www.bahai.org
 On Islam – site of the 21 Project, www.islam21.net
 The Forum against Islamophobia and Racism, www.fairuk.org
 The Sikhism home page, www.sikhs.org
 Hindu Resource on-line, www.hindu.org
 The World Council of Churches, www.wcc-coe.org
 Catholic Church- The Holy See website, www.vatican.va
 Eastern Orthodox Church, www.russian-orthodox-church.org.ru
 Shamah: Jewish Network Information and discussion on the
 Internet, <http://shamash.org/about.shtml>
www.owl.ru/anna
www.greenpeace.org.
<http://www.globalwitness.org>

Druga pjesma pravdina

Dok ima djece
i domovine,
za pravdu dječiji
ona se brine.
Da u djetinjstvu krivde nema -
Djeca su pravdom zastavna

Tamo gdje žive ljudi
dobri duše,
Tamo se prava dječija
ne krše.
Djecu svih boja, rasa
i naroda
Brani pravodna
dječija sloboda.

A sloboda je kada ruke žive
Djeca sto lice na leptire,
A sloboda je kada poput ptica
Leti omajesi sa dječijih lica.

Sakve Glomiza II 1

